

ESAT BAYRAM'IN “ALİVELİ” HİKAYE KİTABINDA SOSYALLEŞME OLGUSU

Dr. Mahmut Çelik*

Dr. Jovanka Denkova*

ÖZET

Makedonya'nın tanınmış yazar, şair, eğitimci, çevirmen, gazeteci ve siyaset adamı olan Esad Bayram 1934 yılında Ohri'de doğmuştur. İlk öğrenimini ve orta öğrenimini doğduğu yerde, yüksek öğrenimini ise Priştine ve Belgrad Üniversitesinde gördü. Mezun olduktan sonra Ustruga kentinin Türk okulunda öğretmenlik ve Müdürlük görevinde bulundu. Emekliğe ayrıldıktan sonra çalışma alanını tamamen edebiyat, kültür, çevirmenlik ve gazetecilik alanına kendini adadı.

Makalemizde çocuk edebiyatı yapıtları, çocuğun kişilik, toplumsal ve sosyal gelişimine uygun olması gerekmektedir diye düşünürüz. Çünkü çocuk edebiyatı yapıtlarıyla, çocuğun kendisini tanımasına, diğer insanlarla karşılaştırmasına; yaşamda oluşabilecek sorunları kestirmesine, sorunlara çözüm bulmasına; kültürel, toplumsal ve sosyalleşmenin değerlerini anlamasına, eleştirmesi gereken değerleri duyumsatmasına olanak sağlayan bir deneyim alanı oluşturur. Bu yüzden çocuk edebiyatı eserleri, çocuğun kişilik, toplumsal ve sosyal gelişimine katkı sağlaması bakımından çok önemlidir. Bu bağlamda Makedonya Türk yazarlarından Esad Bayram'ın “*Aliveli*” çocuk hikaye kitabında çocuk sosyalleşmesi açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Esad Bayram, Aliveli, Çocuk, edebiyat, hikaye, sosyalleşme.

Socialization Phenomenon In “ALİVELİ” Story Book Of Esat Bayram

ABSTRACT

Esad Bayram who was a writer, poet, educator, translator, journalist and politician was born in 1934 in Ohrid. He finished his primary school in his hometown and his higher education

at Belgrade University. After graduating he worked as a teacher and a director in a Turkish school in Struga. After his retirement he completely devoted himself to literature, culture, translation and journalism.

In this article we think that children's literature, children's personality, should be suitable to the social and social development. Because children's literature structure creates a field of experience that helps children's recognition of themselves, to compare with other people; to shortcut the problems that arise in life, to find solutions to problems; cultural, social and understand socialization values. That is why children's literature, children's personality, is very important to contribute to the social and social development. In this context, the Turkish author of Macedonia Esat Bayram in his storybook for children "Aliveli" has studied in terms of child socialization.

Key words: Esad Bayram, Aliveli, child, literature, story, socialization

* İştip "Gotse Delçev" Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bölüm Başkanı.

* İştip "Gotse Delçev" Üniversitesi, Filoloji Fakültesi Dekanı.

GİRİŞ

Makedonya'nın tanınmış yazar, şair, eğitimci, çevirmen, gazeteci ve siyaset adamı olan Esat Bayram, 1934 yılında Makedonya'nın incisi sayılan Ohri şehrinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini doğduğu yerde tamamladı. 1963 yılında Priştine'de Yüksek Pedagoji Akademisi Türkçe Bölümünü bitirdi (Çocuklara bir tutam Hikaye, 2008:157). Daha sonra yüksek öğrenimini Belgrad Üniversitesinde devam etti. Üniversiteden mezun olduktan sonra Ustruga kentinin Türk okulunda öğretmenlik ve Müdürlük görevinde bulundu (Aruç, 2006: 1).

1995 yılında emekliğe ayrıldıktan sonra kendi çalışma alanını tamamen edebiyat, kültür, çevirmenlik ve gazetecilik alanına adanmıştır. Özellikle bu alanlarda Makedonya Türk Kültür ve Edebiyatında çok verimli çalışmalara imza atmıştır. Birlik, Sesler, Tomurcuk, Tan ve Çevren dergilerinde çok sayıda makaleleri vardır. Esat Bayram'ın gazeteciliği Makedonya Türk Milletinin sesi olan Birlik'le bitmiyor, onun Makedonya'da çıkan Zaman Gazetesinde de Türkçe ve Makedonca dilleri bölümlerinde yıllarca yazıları görünürdü. Günümüzde de hala gazeteciliğe son vermedi gazeteciliği ve çevirmenliye devam eder, Son çeviri kitabı Türkiye Cumhuriyeti eski Başbakanı Bülent Ecevit'in şiir kitabıdır (Çocuklara bir tutam Hikaye, 2008:157). Sürekli olarak Makedonca dilinde çıkan günlük gazete Makedonya Denes'de köşe yazarı olarak yazılarını yazmaktadır.

Esat Bayram'ın edebi kişiliği ve eserlerine baktığımız insansı bir özelliğe sahi olduğu göreceksiniz. İçindeki iyi niyet ahengi yazılarına da yansımıştır. Dolayısıyla ilham aldığı edebi tür de halk edebiyatıdır. Halkın sesine önem veren Esat Bayram olayları daha insancıl olarak yorumlamıştır. Kendine mahsus bir tarz ile felsefi (insansı) hayatın önemini vurgulamıştır. Kitap, şiir ve makalelerinde insan olmanın gereğini ve insana yönelik sağduyuyu yansıtmıştır. Edebi üslubunun derinliklerinde halktan kopmaması ve kendini halktan biri olarak görmesi en önemli özelliklerinden biridir. (Aruç, 2006: 1).

Çocuk edebiyatı, “çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyat” (Şirin, 1994: 9). olarak tanımlanmıştır. (Bilkan, 2005: 7).

Çocuk edebiyatı ürünlerini okuyarak büyüyen bir çocuğun, özgüven ve benlik duygusunun gelişmesi, değişik yaşantıları tanınması, yaşamı çok yönlü algılaması, kendini başkasının yerine koyarak (empati) çok yönlü düşünebilmesi, sorumluluk duygusunun gelişmesi ve farklı bakış açılarına sahip olmasını, eleştirmeyi ve tartışmayı öğrenmesini sağlayabilir. (Aykaç, 2012: 255).

Esad Bayram günümüzde birçok ulusal ve uluslararası şiir festivallerinde Makedonya Cumhuriyetini temsil etmektedir.

“Aliveli” Hikaye Kitabında Sosyalleşme Olgusu

Hikaye kahramanları çocuğun kendi dünyasında onun için en somut örneklerden biridir. Toplumsal ve kültürel değerlere ters düşmeyen, duygu, düşünce ve davranışlara sahiptir. Merkezde bulunan çocuk, hikayeyi dinleme süreci esnasından okuyucunun beden dilini örnek almaktadır. Okuyucu jest mimik ve tonlamalarına göre çocuk olayların önemine göre kendine bir harita çizmektedir. Okuyucu, çocuğun duygu ve düşüncelerini pekiştirmesi için doğru yerlerde istenilen duyguyu hissettirebilmelidir. Böylece çocuk, kahramanların olumlu şahsiyetlerine bürünerek yavaş yavaş olaylar örgüsü aklında örülmeye başlar. Çocuğun olayları canlandırması sosyalleşme olgusunun bir göstergesidir. Çünkü, çocuğun hikayeden örnek alarak taklit edeceği hareketler, arkadaşları tarafından benimsenerek sosyalleşme tohumları atılmış olur. İşte çocuk hikayelerinde ki kahramanların önem derecesi çocuklarımız hayatlarını şekillendirmesi bazında çok önemlidir. Yazar eserinde dilediği takdirde çocuğu sosyalleşmesi veya asosyalleşmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Çocuk ve edebiyatın bu denli büyük özellikleri vardır. “*Ağaç yaş iken eğrilir*” deyimini söylerken yukarıda zikrettiklerimizi hiçbir zaman unutmamamız gerekir.

Hayber (2001:3)’e göre, Makedonya Halk Kurtuluş Savaşından sonra değişik halklardan oluşan yeni bir devlet sistemi içerisinde yeniden düzenlenme ve kalkınma girişimlerinde bulunulur. Bu yeni sistem eğitim sayesinde gerçekleşir. Bu nedenle, devlet eğitime daha fazla önem vermiştir. Çocuklar için çok sayıda kitap yayınlanmaya çalışılmıştır. Yazarların tümü bununla ilgilenir. Makedonya’da hem Türk yazarları tarafından hem de Tito Yugoslavya’sındaki tüm halkların çocuk edebiyatlarından eserler Türkçeye tercüme edilerek çocuk edebiyatı kısa zamanda zenginleşir.

Makedonya’da gelişen Türk çocuk edebiyatı konusunda yayınlanan çok sayıdaki hikayeler konu bakımından zengin olsalar da biçim bakımından kısa hikayelerdir. Bu hikayeler genelde öğüt vermek amacıyla çocuklar arasında saygı, sevgi, paylaşım ve hoşgörü mesajlarını verirler. Makedonya Türk edebiyatında yer alan bazı konuların çocuklar tarafından

benimsemekle kalmayıp, onların oyun, sevgi ve dostluk gibi ihtiyaçları karşılanarak hayal dünyaları zenginleştirilir (Çelik, 2012:2).

(Sever 2008:17)' e göre, çağdaş çocuk edebiyatı çocuğa uygun olmalıdır. Çocukça anlayıştan uzak bir yaklaşımla, çocuğun kültür gelişimine, düş gücünün gelişimine ve okuma alışkanlığı kazanmasına katkı sağlamalıdır.

Esat Bayram'ın "*Aliveli*" hikaye kitabın üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar : Ali ile Veli, Yıl ile Güneş ve Hafta Ana ile Çocukları. "*Ali ile Veli*" bölümü on üç hikayeden oluşmaktadır. Hikaye'nin baş kahramanları Ali ile Veli'dir. Diğer iki bölümde başlıklarından anlaşıldığı üzere "*Yıl ile Güneş*", "*Hafta Ana ile Günleri*" hikayeleri komik aynı zamanda da didaktik yönleri vurgulanmıştır. Bunlarda yıl, ay, hafta ve doğa hakkında kısa tasvirler yapılmıştır. Yugoslavya Krallık döneminin yazarlarında olan Esat Bayram'ın eserlerinde sosyalleşmeye bir nebze önem verdiğini görmekteyiz. Konu başlıkları ve hikayelerinin içeriğinde olay örgüleri genellikle Ali ile Veli'nin arasında geçen konuşmaları ve onların sınıf ortamında öğretmenleri karşısında duruma göre, olumlu veya olumsuz tavır takınmaları dikkat çekmektedir. Bunun dışında hikayeler de ders çıkarma, yardımlaşma, mücadele etme, hoşgörü de vurgulanmıştır. Lakin bunların vurgulanmasında yetersiz kaldığı açık bir şekilde görülmektedir. Yapılan tasvirlerin öğrencilerin dikkatini çekmesi için yetersiz ve kısıtlı olduğunu görmekteyiz. Mesala; "**Derste**" hikayesinde "*Ama öğretmenim, sol elimi kaldırmıştım, hem de dışarı çıkmak için kaldırmıştım. Oysa bir kezinde dersi bilenler sağ elini kaldırsın demiştiniz.*" (Bayram, 1990, s. 7). Hikaye öğrencilerin öğretmenleri karşısında nasıl davranmaları gerektiğini, söz almaları için her zaman el kaldırmak gerektiği vurgulanmıştır. Yazar, hikayede öğrencilerin bilinçaltına hayatınızda sırayı öğrenmeniz şarttır. Eğer kurallara uyarsanız istediğinizi kısa sürede elde etme şansınız olacaktır. Aynı zamanda da etrafınızda saygın biri olarak benimsenip sosyal ilişkileriniz bir adım daha öteye taşıyacaksınız. Bunun dışında örnekte gördüğünüz gibi anlatım bozukluğu yanı sıra cümle öğelerinin sıralamasında yanlışlar olduğunu görmekteyiz. Yapılan kısa, basit ve yetersiz tasvirlerin öğrencinin dikkatini üzerine toplamasında yetersiz kalmaktadır. Bildiğimiz gibi çocuklar da yetişkinler gibi, basit olanı değil, ustaca anlatılanı sever. Bu bakımdan yazarın kısıtlı tasvir yapmasından dolayı, kitabının öğrenciler üzerinde yeterince etki yaptığını söylenemez.

Yazar, "**Yardımlaşma**" hikayesinde "*Arkadaşlık var, arkadaşlar birbirine yardım etmeli demediniz mi? Dedim ama böyle demedim, bu artık kötü yardım ve kötü hizmet olur.*

Buna yardımlaşma denmez, hazır lokma denir, sonra fisıldama ile yardım yapılmaz, gür sesle yardım yapılır. Hem de bu evde, birlikte ders çalışarak yapılır.” (Bayram, 1990, s. 9) ‘

Hikaye’den anlaşılacağı üzere öğrenciler arasında yardımlaşma gerektiğini, yardım yapmanın da belli usulleri olduğunu bunları aşmadığımız sürece, yardımınız daha isabetli olacağını vurgulamıştır. Yapılan anlatım bozuklukları, yetersiz tasvirler, cümle kuruluşları hikaye örgüsünü bozmaktadır. Bunların dışında yazarın hikayelerde sadece iki karakter kullanması ayrı bir husustur. Sosyalleşme olgusunu sadece iki karaktere ve genel itibariyle sınıf ortamında geçmesi dikkat çekicidir. Böyle bir durumun olması öğrencilere olumsuz ileti vermekle birlikte, onların sosyalleşmesinde bir engel teşkil edebilmektedir. Eleştirel düşünme yetisi olmayan çocuk, böyle bir durumu sadece iki erkek, arkadaş olabilir olarak benimseyebilir. Ayrıca hikayelerde kadının yer almaması dikkat çekicidir. Hikayede kadın; nasıl ki, küçük kaplumbağanın var olabilmesi için denizlere kavuşması gerekliyse, kadın da toplumun gelişmesi ve sosyalleşmesi için büyük bir öneme sahiptir (Akdeniz, 2012:249).

Türk kültürü örf ve adetlerin kadının yeri ve önemi çok büyüktür. Kadın sosyalleşmenin bir anahtarı olarak görebiliriz. Çünkü iki kişi arasında mutlak bağları oluşturan, ailesine, çocuklarına ve etrafına daha duyarlı olduğundan dolayı çocuğun üzerinde önemli bir etkisi vardır. Aile ortamından başlayarak çocukları arasında ilişkilerin gelişmesi için önemli bir yeri vardır. Çünkü çocuk dünyaya gözlerini açtığı günden itibaren onun kültürel gelişimini yanı sıra sosyalleşmesi için çaba sarf eder. Bunları göz önünde bulundurduğumuzda hikayeler kadının ne derece önemli olduğu fark edeceğiz. Kadın, çocuğun sosyalleşmesi açısından adeta bir araç desek yanlış yapmış olmayız.

Dönemin Krallık Yugoslavya’sında ne yazık ki, dil eğitimi yeterli ve etkili kullanılmıyordu. Yaşayan bir dilin gelişmesi, zenginleşmesi, çoğalması bir yana yapılan yazım ve ifade yanlışlarıyla dolu, üstelik en fazla 150-200 sözcükle fakir, kısıtlı, zevksiz metinlerden üretilmiş hikaye kitapları da buna eklenince, okuma kültürümüz açısından durum ağırlaşıyor. Çocuk ve genç okur, yaşadığı başarısız deneyimler nedeniyle okumaya hevesini de dile güvenini de yitiriyor, dil zevkiyle henüz tanışmadan ondan büsbütün uzaklaşıyor. Temelinde halk edebiyatı yatan Esat Bayram çocuk hikaye kitaplarında genelde saygı, sevgi, paylaşım ve hoşgörü mesajlarını vermeye çalışmıştır. Dönemin Sosyalist Cumhuriyeti’nin etkisi altında kalaraktan eserlerinde bir nebze Türk çocuklarının sosyalleşmesi için kısa basit hikayelerde vurgulamaya çalışmıştır.

Esat Bayram dahil olmak üzere, dönemin yazarlarında, çevirmenlerinde, editörlerinde ve yayıncılarda da büyük bir sorumluluk vardır. Çünkü Türkçenin daha güzel, etkili kullanımı, estetik duygu ve değerlerin kullanımını üstlenen kişilerdir. Bu sorun Makedonya Türk edebiyatında başlıca bir sorundur. Estetik değerden yoksun metinler yazmak dilin yayılmasını engelleyen en ölümcül hatısalıklarındandır. Dil toplumun bütün dinamiklerini kurgulayan, yaratan sosyal ve kültürel tüm sistemlerin üstünde işlediği yaşamsal bir sarmaldır. (Soysal, 2012: 232).

Artık günümüz insanının, özellikle ergenlerin gerçekliğinden kopuk bir okuma alışkanlığından söz etmek işe yaramıyor. Savaş, şiddet ve türlü acıtıcı çelişkinin biçimlediği günümüz dünyasında, yüksek teknolojilerin ve artık bütünüyle sosyal medyanın tüketicisi olarak büyüyen çocukların, eskisi gibi ellerine verilen her metni ya da kitap biçiminde hazırlanmış nesneyi tüketmesini beklemek saflıktır, saçmadır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Esat Bayram'ın "*Aliveli*" çocuk hikaye kitabı, Krallık Yugoslavya döneminin bir eseri olarak göz önünde bulundurarak çocuğun kişilik, toplumsal ve sosyal gelişimine bir nevi katkı sağladığını söylenebilir.

Olumlu veya olumsuz yönleriyle beraber, Esat Bayram'ın eserlerinde Türk kültürüne katkı sağlaması bakımından başarılı bir eser ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Yazarın yaşadığı dönemi göz önünde bulundurarak onun ne pahasına olursa olsun, Türk diline hizmet etmesi takdire şayan bir durumdur. "*Aliveli*" çocuk hikaye kitabı dönem çocuklarının rehberi olmuş ve onların sevgiyle, saygıyla, yardımlaşmayla, hoşgörüyle ve mücadele vermekle hayal dünyalarını zenginleştirmiştir. Yazarın dünyayı estetik bir biçimde algılama ve insancıl duygularını ifade etme alışkanlığı veya gayreti içinde olabildiğince emek verdiğini görmezden gelemeyiz.

KAYNAKÇA

1. Akdeniz, S.(2012), *Behiç Ak'ın Çocuk Kitaplarında Çevre Duyarlılığı*. 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Basımevi.
2. Aruç, N. (2006), *Makedonya Türk Kültürün ve Edebiyatında Esat Bayram*, Hikmet Dergisi, Gostivar.
3. Aykaç, M. (2012), *Özerk Benlik Duygusunun Gelişim Sürecinde Çocuk ve Edebiyat İlişkisi*.
4. Bilkan, A. F. (2005), *Çocuk Edebiyatı-Kavram ve Mahiyet*, Hece d. Sayı.104-105. Ankara

5. Çelik, M. (2012), *Makedonya Türk Hikayelerinde Çocukların Sosyalleşmesi*, *Hikmet Dergisi*, Gostivar.
6. Hayber, A. (2001), *Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyatı*, İstanbul,
7. Sever, S. (2008) *Çocuk ve Edebiyat*, *Tudem Yayınları*, İzmir
8. Soysal, M. (2012), *Çağdaş Çocuk ve Gençlik Edebiyatımızın Öğretimdeki Yansımaları.3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, *Ankara Üniversitesi Basımevi*.
9. Makedonya'da Türk Edebiyatı, (2008), *Çocuklara bir tutam Hikaye*, *NİD, Mikena, Manastir*.